

შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

რუსთველოლოგია

№2

თბილისი • 2002 წელი

მაკა ელბაქიძე

დროის გაგებისათვის შუასაუკუნეების რაინდულ რომანში („ვეფხისტყაოსნისა“ და კრეტიენ დე ტრუას არტურის ციკლის რომანების მაგალითზე)

ქრისტიანული მსოფლმხედველობის მიხედვით, დროის გაგება გამიჯნულია მარადიულობის ცნებისგან, ვინაიდან მარადიულობა განუზომელია დროის მონაკვეთებით. მარადიულობა ღმერთის ატრიბუტია, დრო კი შექმნილია და მას აქვს დასაწყისი და დასასრული; შესაბამისად, დრო განსაზღვრავს და გარკვეულ ფარგლებში აქცევს კაცობრიობის ისტორიას. „ამქვეყნიური დრო“ თანაფარდობაშია მარადიულობასთან. გარკვეულ (გადამწყვეტ) მომენტებში ის არღვევს თავის შემომსაზღვრელ ჩარჩოებს და მარადისობაში იჭრება (2,95-98). ასე, მაგალითად, როდესაც ჭეშმარიტი ქრისტიანი ისწრაფვის ამქვეყნიურ („ბოროტ“) ყოფას განეშოროს და ზეციური სასუფეველის ნეტარებას ეზიაროს, მის ამ ლტოლვაში, გარკვეულწილად, სწორედ „მიწიერი“ დროის ფარგლების გარღვევისა და მარადიულობასთან შერწყმის სურვილია ნაგულისხმევი.

ისტორიულ დროს გააჩნია გარკვეული სტრუქტურა, რომელიც ორ ძირითად ეპოქად იყოფა - ქრისტეს დაბადებამდე და ქრისტეს დაბადების შემდეგ. ისტორია ვითარდება შესაქმიდან საშინელ სამსჯავრომდე, ხოლო მის ცენტრში დგას გადამწყვეტი საკრამენტული ფაქტი, ქრისტეს ამქვეყნად მოსვლა და ჯვარცმა, რომელიც განმსაზღვრელია ისტორიის განვითარებისა, ამავე დროს, მისთვის ახალი მნიშვნელობის მიმნიჭებელი.

შუასაუკუნეობრივი წარმოდგენა დროზე ეყრდნობა სამ მომენტს - ადამიანთა მოდგმის დასაწყისს, კულმინაციასა და დასასრულს. დრო ხდება ვექტორული, სწორხაზობრივი და

დაუბრუნებელი. ღმერთი დგას ყოველგვარ დროზე მაღლა და იმყოფება მარადიულობაში, რომელიც წინ უსწრებს დროს, როგორც მისი მიზეზი (2,100). ეს თვალსაზრისი შუასაუკუნეების ყველა მოაზროვნემ შეითვისა. შესაბამისად, დროის პრობლემა სივრცის ცნებასთან ერთად თავისებური ინტერპრეტაციით წარმოჩნდა არა მარტო იმ ეპოქის ფილოსოფიურ ნააზრევში, არამედ ხელოვნების ყველა დარგში, მათ შორის ლიტერატურაში.

გვიანდელი შუასაუკუნეების მწერლობაში, კერძოდ, იმხანად ყველაზე უფრო გავრცელებულ და პოპულარულ ჟანრში, რაინდულ რომანში, თუ მიხაილ ბახტინს დავესესხებით, მოქმედებს ე.წ. „ავანტიურული დრო“ (ამ სიტყვის არა დღევანდელი გაგებით), დაშლილი და დანაწევრებული დროის ცალკეულ მონაკვეთებად, რომლებიც, თავის მხრივ, თანადროული და არათანადროული მოვლენების განსავითარებლად, დაშორებული და ახლომდებარე სივრცეების დასაკავშირებლად არის გამოყენებული. ამ რომანების პერსონაჟები, ძირითადად, „უცხო“, აბსტრაქტულ სამყაროში გადაადგილდებიან და დროც, შესაბამისად, სხვადასხვაგვარი ასპექტითა თუ ინტერპრეტაციით არის წარმოდგენილი: ის ხან სტატიკურია, ხან კი დინამიკური. თანაც საერთო დრო არ არსებობს - ყოველი პერსონაჟისთვის ის განსხვავებულად გადის, უფრო კონკრეტულად კი, დროის აღქმა და მისი მდინარეობა პერსონაჟთა ცხოვრების წესზეა დამოკიდებული (2, 101).

რაინდულ რომანში ყველაზე სტატიკურ ფიგურად მეფე გვევლინება, შესაბამისად, მისი დროც სტატიკურია, სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, „გაყინული“. როსტევეან არაბთა მეფე „ვეფხისტყაოსნის“ დასაწყისშივე ასაკმომალებულ, „გარდასრულ“ პერსონაჟად გვევლინება, რომელსაც „სიბერე სჭირს ჭირზე უფრო ძნელია“<sup>1</sup>; იგი დღენიადაგ სიკვდილის მოლოდინშია - „დღეს არა ხვალე მოგვკდები სოფელი ასრე მქმნელია“, მაგრამ საკმარისია, როსტევეანის ეპიზოდის მთავარი საკვანძო პრობლემა - თინათინის ტახტზე ასვლა - განხორციელდეს, რომ არაბთა ხელმწიფისათვის დრო თითქოს ჩერდება, უფრო სწორად, ამიერიდან დუნედ, აუჩქარებლად გადის. მოხუცებულობა, „გარდასრულობა“ ფუნქციური ატრიბუტებია ამ პერსონაჟის მხატვრული სახის ჩამოსაყალიბებლად, რომლის სიჭარმაგესაც „სნებად ქცეული სიბერე“ ვერას აკლებს. (ზემოთქმულს უშუალოდ ეხმიანება პოემის დასაწყისშივე ვაზირების მიერ გამოთქმული თვალსაზრისი:

„მეფეო, რად ჰბრძანეთ თქვენი ბერობა?“ ან „მაგას ნუ ჰბრძანებთ, მეფეო, ჯერთ ვარდი არ დაგჰკნობია, თქვენი თათბირი ავიცა სხვისა კარგისა მჯობია.“) დროის იგივე ფაქტორი მოქმედებს რაინდული რომანების ცენტრალურ ფიგურასთან, მეფე არტურთან დაკავშირებითაც, რომლის, როგორც „მეფის“, სოციალური კატეგორია, ფაქტიურად, გათანაბრებულია ისეთ აბსოლუტურ და მარადიულ სტაბილურობასთან, როგორიცაა

„სიმართლე, რწმენა, კანონიერება“. ეს მარადიული, ტრანსცენდენტური კატეგორიები გაშლილია დროში, რომელშიც, თავის მხრივ, არტურის მოვალეობები და ვალდებულებებია განფენილი (3,27). მიუხედავად იმისა, რომ ბრიტების მეფის კარზე კონცენტრირდება რაინდულ რომანებში გაშლილი ყველა ავანტიურა, მიუხედავად იმისა, რომ არტური აქტიურად ერევა თავისი ორდენის რაინდთა ცხოვრებაში - აკონტროლებს მათ რომანტიკულ თუ ჯეროიკულ თავგადასავლებს, ხშირად იცვლის რეზიდენციებს - ის მაინც „თავისი სამყაროს“ ფარგლებში რჩება - ლოგრის მიწაზე - უბერებელი და მარადიული, როგორც მისი მრგვალი მაგიდის ორდენი.

არტურის მსგავსად, რაინდული რომანების არც სხვა პერსონაჟები ბერდებიან. ისინი არიან „უასაკო“, ანუ მარად ახალგაზრდა, მამაცი, უხვი და ქველი ჭაბუკები, ყოველთვის მზადმოყვნი საგმირო საქმეებისათვის, ამიტომ არის „ავანტიურული“ მათი დრო, რომელმაც მრავალფეროვან და, გარკვეულწილად, აბსტრაქტულ სამყაროში უნდა გაიყვანოს ისინი. თუმცა, როგორც აღვნიშნეთ, ყოველ მათგანს დროის თავისი „განზომილება“ აქვს, ყოველი მათგანისათვის დრო განსხვავებულად გადის.

„ვეფხისტყაოსნის“ ყველაზე „აქტიური“ პერსონაჟი ავთანდილია, რომლის მოგზაურობა ყოველთვის დროის გარკვეულ მონაკვეთშია მოქცეული - მან სამი წლის მანძილზე უნდა ძებნოს უცხო მოყმე და შემოიქცეს არაბეთს; მომდევნო ვარდის ფურცლობამდე უნდა მიაკვლიოს ნესტანის ადგილსამყოფელს და სანუგეშო ამბავი მიუტანოს ცნობაგამაგებულ მეგობარს, ამიტომ იგი ყოველთვის „ჩქარობს“, რათა მკაცრად ჩაეტიოს მოცემული დროის ფარგლებში, წინააღმდეგ შემთხვევაში, იგი დასახულ მიზანს ვერასოდეს მიაღწევს.

პერსონაჟთა ე.წ. ავთანდილისეულ ტიპს მიეკუთვნება ლანსელოტი, კრეტიენ დე ტრუას რომანის „ლანსელოტი, ანუ ურმის რაინდის“ გმირი, რომელიც, არაბთა სპასპეტის დარად, გამუდმებულ ძიებაშია: თავდაპირველად იგი მიემგზავრება მოტაცებული დედოფალი გინევრას გასათავისუფლებლად და ჩქარობს, რომ გორის იდუმალ მიწას დროულად მიაღწიოს; უამრავი დაბრკოლების გადალახვის შემდეგ, როცა მას საბოლოოდ ეღირსება სატრფოს ხილვის ბედნიერება, იგი კვლავ ჩქარობს, რათა მისი კეთილგანწყობა დაიბრუნოს. გინევრასთან საოცნებო პაემანის დროსაც ლანსელოტს ერთი წუთითაც არ ტოვებს შიშის განცდა, რათა მოულოდნელად თავზე არ დაათენდეს და არ გამჟღავნდეს მისი კავშირი დედოფალთან.

როგორც ჩანს, ამ ტიპის პერსონაჟთა დრო, ისევე როგორც სივრცე, მკაცრად არის განსაზღვრული (ავთანდილთან და ლანსელოტთან დაკავშირებით ყოველთვის ზუსტად არის მითითებული დროის კონკრეტული მონაკვეთი) და ორგანიზებულიც. ამგვარ მარგანიზებელ ფუნქციას რაინდული რომანების უმრავლესობაში გმირის წინაშე აღმართული ბარიერი, მოულოდნელად წამოჭრილი განსაცდელი ასრულებს. აღსანიშნავია, რომ ეს „განსაცდელი“ მხოლოდ ფიზიკური დაბრკოლების სახით როდი ჩნდება; პერსონაჟის შემდგომი მოქმედება ერთგვარი „გაორების“ ნიშნით არის აღბეჭდილი: გმირი უეცრად აღმოჩნდება გარკვეული არჩევანის წინაშე, რომლის მოტივაციაც ძალზე წააგავს აღმოსავლური ზღაპრის სიუჟეტებს (1, 80).

ტარიელის სამებრად გამგზავრებული ავთანდილის წინაშე პირველი სერიოზული წინააღმდეგობა, ანუ გაორება სატრფოსთან განშორებისთანავე წამოიჭრება - ეს არის ჭიდილი გონებასა და გულს, ინტელექტუალურ და ემოციურ საწყისებს შორის. ავთანდილი შეძლებს, გადალახოს ეს წინააღმდეგობა, როცა „გულსა უთხრის, თუ: დათმეო, ამად არ დია ბნდებოდა“, მაგრამ ამას მოჰყვება მეორე, არანაკლებ მძიმე „განსაცდელი“. პოემაში მითითებულია, რომ ავთანდილმა „ყოვლი პირი ქვეყანისა მოვლო, სრულად მოიარა“, მაგრამ ტარიელის ამბის მცოდნესაც კი ვერ მიაკვლია. იქვე დაკონკრეტებულია დროის ის მონაკვეთი, რომელშიც აუცილებლად უნდა ჩაეთიოს გმირი - 3 წელი, რომელიც ამ ხეტიალისას „სამ თვედ მიიყარა“. ავთანდილი ხვდება „უგემურ“ და „მქის“ ქვეყანაში, სადაც ერთი თვის მანძილზე ადამიანის კვალს ვერ წააწყდება. პოემის ამ ეპიზოდში კიდევ ერთხელ ხდება მითითება კონკრეტულ დროზე (7 დღის სავალი მინდორი) და იკვეთება მთელი ზემოთმოტანილი დრო-სივრცული მინიშნებების კონკრეტული შედეგი - „თვენი ესხნეს ორანილა“, რასაც ზემოთდასახელებულ გაორებამდე მივყავართ: ავთანდილი „დღეთა ანგარიშობს“ და საგონებელში ვარდება: „თქვა: „თუ დავბრუნდე, ეზომი ხანი რად დავყავ მე ველად? ჩემსა რა კვადრო მნათობსა, ვიყავ რა დღეთა მლეველად.“/„თუ არ დავბრუნდე, სამებრად დავყვნე სხვანიცა ხანანი, რომელსა ვეძებ, ვერა ვცნნე ამბავნი მე მისთანანი, დრო გარდუწყდება შერმადინს, მიხვდენ ღაწვისა ბანანი, მივიდეს, ჰკადრნეს მეფესა საქმენი დასაგვანანი.“ დროში კონკრეტიზირებულ გაორებათა ამ წმებას მოჰყვება სხვა, არანაკლებ რთულად გადასალახი ბარიერები:

|                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                       |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. არაბეთიდან ხელმეორედ გამგზავრების შემთხვევაში ავთანდილი მოიმდურებს პატრონს; სპასპეტის გარეშე დარჩენილ ქვეყანას საფრთხე დაემუქრება. | 1. ავთანდილი არაბეთში დარჩება, იგი გატეხავს ტარიელისადმი მიცემულ ფიცს, რითიც შეილახება მისი რაინდული ღირსება; ვალდებულება, რაც მას მოყვასის, ამ შემთხვევაში, ტარიელის წინაშე აკისრია, |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                                                                                                         |                                                                                                                                                |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                                                                                         | გაცილებით საპასუხისმგებლოა, ვიდრე სპასპეტის მოვალეობა.                                                                                         |
| 2. ფატმანთან „სააშიკო“ ურთიერთობის გაბმა თინათინის ღალატისა და მის წინაშე დადებული ერთგულების ფიცის დარღვევის ტოლფასია. | 2. შესაძლოა, ვაჭართუხუცესის მეუღლესთან ამ საჩოთირო სამიჯნურო კავშირის შედეგად ფარდა აეხადოს იმ საიდუმლოს, რომლის „განსაცხადებლადაც“ იგი იღვწის |

ლანსელოტის, ანუ ურმის რაინდის ძირითადი „კრიზისი“ დაკავშირებულია ლანსელოტისა და ჯუჯას შეხვედრის ეპიზოდთან:

|                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. თუ ლანსელოტი მიიღებს ჯუჯას პირობას და ჩაჯდება ურემში, ის შეიტყობს გინევრას ადგილსამყოფელს.                                                                                                                  | 1. რაინდული კოდექსის თანახმად, რაინდი მხოლოდ ცხენზე ამხედრებული უნდა მოგზაურობდეს; აქედან გამომდინარე, ლანსელოტისთვის ქონდრისკაცის ურემში ჩაჯდომა ღირსების შელახვის ტოლფასია.                                           |
| 2. ლანსელოტის ყოყმანით განრისხებული დედოფალი უბრძანებს რაინდს, ტურნირში სამარცხვინოდ იბრძოლოს და მაყურებელთა დაცინვა დაიმსახუროს; თუ ლანსელოტი დედოფლის წინადადებას დათანხმდება, მის კეთილგანწყობას დაიბრუნებს | 2. საბრძოლო ასპარეზზე ჯაბანად და სასაცილოდ წარმოჩენა მნიშვნელოვნად დაამცრობს ლანსელოტის, როგორც სახელოვანი და ქველი რაინდის სახელს, მაგრამ თუ იგი არ აღასრულებს დედოფლის ნებას, სამუდამოდ დაკარგავს მის კეთილგანწყობას. |

ორივე განსახილველი ნაწარმოების დრო-სივრცულ მოდელზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ სიუჟეტის საბოლოო წერტილამდე მისვლა, ანუ კვანძის გახსნა მხოლოდ ძირითად პერსონაჟთა (ამ შემთხვევაში ავთანდილისა და ლანსელოტის) არჩევანის სისწორეზეა დამოკიდებული: ავთანდილი სწორედ ფატმანისგან შეიტყობს ნესტანის ადგილსამყოფელს, დაეხმარება ტარიელს მიჯნურის ქაჯთა ტყვეობიდან გამოხსნაში და აღასრულებს როგორც ადამიანურ, ასევე რაინდულ ვალს; უდიდესი ძალისხმევის ფასად ლანსელოტი დაიბრუნებს დედოფალი გინევრას კეთილგანწყობას და მასთან ერთად „ჯადოსნურ ღამეს“ გაატარებს,

რითაც ნაწილობრივ მაინც მიეახლება თავის ამქვეყნიურ იდეალს (როგორც ცნობილია, კრეტიენ დე ტრუას ეს ნაწარმოები დაუმთავრებელია და, შესაბამისად, შეუძლებელი ხდება სიუჟეტის საბოლოო წერტილამდე - კვანძის გახსნამდე მისვლა).

დროის საპირისპირო, ე.წ. „სტატიკურ მოდელში“ შეიძლება მოვაქციოთ „ვეფხისტყაოსნის“ ტარიელი და კრეტიენ დე ტრუას ივენი, რომელთათვისაც დრო (ისევე როგორც სივრცე) ეტაპობრივად იცვლება, ვინაიდან მათი თავგადასავლის ყოველ კონკრეტულ საფეხურს მოცემული მომენტისათვის დამახასიათებელი დროის მოდელი განსაზღვრავს.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. თავგადასავლის დასაწყისში „ტარიელის დრო“ დინამიკურია - იგი სწრაფად, „ვექტორულად“ მიედინება (ტარიელის აღზრდა; მამის სიკვდილი; მისი გამიჯნულება; ხვარაზმშას მის მოკვლა; დაკარგული ნესტანის ძებნა).                                                                                                                                                                                                                                                                                            | 1. რომანის პირველ ნაწილში დინამიკურია ივენის დროც (ივენის მიერ წყაროს მცველი რაინდის დამარცხება; რაინდის ქორწინება; მისი გამგზავრება ტურნირებში მონაწილეობის მისაღებად, რომლის ვადად მეუღლე ერთი წელს დაუწესებს და რომელიც ძალზე სწრაფად, შეუმჩნევლად გაირბენს)                                                                                                                                                                                                   |
| 2. ჟამთა სვლა აზრს კარგავს ტარიელისთვის მას შემდეგ, რაც მას საბოლოოდ გადაეწურება ნესტანის პოვნის ყოველგვარი იმედი. ამიერიდან იგი, გაშმაგებული და გახელებული, „გაშლილ სივრცესა“ და „გაყინულ დროში“ ცხოვრობს. მისი ერთადერთი სწრაფვა სიკვდილის მოახლოვებაა, რათა, სასოწარკვეთილმა, საბოლოოდ გადალახოს დროის საზღვარი და მარადიულობაში შეერწყას თავის იდეალს. (თუმცა ამ „შეჩერებულ ჟამში“ მაინც გვხვდება ერთი კონკრეტული მინიშნება დროზე - გმირთა პაემანი, რომელიც ვარდისფურცლობას უნდა შედგეს.) | 2. მას შემდეგ, რაც ივენი დაკარგავს ცოლის კეთილგანწყობას, ტანსაცმელშემოძარცვული და გონებაგაშმაგებული, იგი უკაცრიელ ადგილებს მიაშურებს და უძლეველი და ქველი რაინდიდან უღრან ტყეში მოხეტიალე შეშლილ ღარიბად იქცევა. ივენი კარგავს წარსულს, მასთან ერთად მის დამაბრკოლებელ სივრცისა და დროის საზღვრებს და სამყაროსა და კაცთა მოდგმის წინააღმდეგ ამბოხებული, იმედდაკარგული და სიკვდილსმომლოდინე, მიწას განერთხმება. ამიერიდან მისი სამყარო უსაზღვროა, დრო კი უსასრულო. |
| 3. ავთანდილის მონათხრობი და ნესტანის მიერ ქაჯეთის ციხიდან მოწერილი „უსტარი“ მომავლის რწმენას დაუბრუნებს ტარიელს.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | 3. ფერია მორგანას მალამოთი განკურნებული ივენისთვის დრო საოცარი სისწრაფით იწმებს სვლას, თითქოს რაინდმა ერთბაშად უნდა                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |

„საამური“ ამბის გაგონებასთან ერთად „ცნობის სიშმაგე“ უკან იხევს და ადგილს „ცნობის სისრულეს“ უთმობს („მერმე ტარიელ ამბავსა ჰკითხავს, აღარა ბნდებოდა“), „გაყინული დრო“ კი - აჩქარებულ ჟამთასვლას. ტარიელის მიზნის განხორციელება ამიერიდან იმაზეა დამოკიდებული, რამდენად სწრაფად შეძლებს იგი შექმნილი დაბრკოლების გადალახვას - ნესტანის ქაჯთა ტყვეობიდან გათავისუფლებას (ძმადნაფიცების გამგზავრება მულაზანზარს, ფრიდონის მიწიშნება, რომ მათ საქმეში „ყოვნა არ ვარგა“; დროის მცირე მონაკვეთში ზღვის გადალახვა; ქაჯეთის ციხემდე მანძილის „ფიცხლად“ დაფარვა და სათათბიროდ „მცირედი ხნით შეყოვნება). ტარიელის მიზანი მიღწეულია, მისი საწადელი - აღსრულებული, მაგრამ რაინდს „შესვენების“ უფლება ჯერ არა აქვს - მან ავთანდილი პატრონთან უნდა შეარიგოს და გულისსწორს შეჰყაროს. ამიტომ სამი გმირი უმოკლეს დროში დაფარავს უზარმაზარ მანძილს, სწრაფადვე შემოიქცევა არაბეთს და მხოლოდ მას შემდეგ შეისვენებს, რაც თავისი მოგზაურობის საბოლოო წერტილს - როსტევანის კარს მიაღწევს. ტარიელის, ისევე როგორც მისი ძმადნაფიცების დრო ამიერიდან კვლავ სწორხაზობრივი, ვექტორული და დაუბრუნებელი ხდება.

აღიდგინოს აქამდე დაკარგული და „გაფლანგული“ დღეები, წუთები და წამები. მის საგმირო თავგადასავლებსა თუ ორთაბრძოლებს აჩქარება და სულსწრაფობა ეტყობა, ვინაიდან რაც უფრო სწრაფად მოახერხებს იგი თავისი „დამცრობილი“ სახელის აღდგენას, მით უფრო სწრაფად დაიბრუნებს მეუღლის კეთილგანწყობასა და სიყვარულს. ნაწარმოების რიტმი ამიერიდან მეტად აჩქარებული და დამაბული ხდება, რათა ივენის ხანგრძლივი თავგადასავალი, რომლის მანძილზეც გმირის ჰარმონიზაციის პროცესი უნდა დასრულდეს, ლოგიკურ ფინალამდე მივიდეს

უნდა აღინიშნოს, რომ რაინდული რომანების ძირითადი კონფლიქტი, რასაც „ავანტიურულ დროში“ მოქმედების განვითარება უნდა მოჰყვეს, სიყვარულსა და რაინდობას შორის არსებული ოპოზიციით არის გამოწვეული (4, 111), შესაბამისად, კვანძის გახსნა ყველა კურტუაზულ რომანში სწორედ ამ ძირითად სიუჟეტურ ელემენტებს შორის თანაფარდობის დამყარებაზეა დამოკიდებული, რაც, იმავდროულად, პერსონაჟის პიროვნების ჰარმონიზაციას ემსახურება. ამ პროცესში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს „მეზნა“, როგორც უმთავრესი კომპოზიციური ელემენტი სიუჟეტის განვითარებისა (ავთანდილის მიერ ჯერ „უცხო მოყმის“, შემდეგ კი ნესტან-დარეჯანის კვალის ძიება, ტარიელის უშედეგო ხეტიალი დაკარგული სატრფოს სამებრად; „ლანსელოტში“ დედოფალი გინევრას ძიება; „ივენში“ - სასწაულმოქმედი წყაროსი და, მოგვიანებით, შემრისხველი მეუღლისა; „ერეკში“ - კეთილი რაინდული სახელის დასაბრუნებლად ღვწა; „პერსევალში“ იდეალური სახელმწიფოს, ანუ გრაალის სამებრად ხეტიალი და ა.შ.).

ნებისმიერი ძიების პროცესში, ანუ ყოველ ცალკეულ „ავანტიურულ დროში“ ნიშანდობლივია „შემთხვევის“, „ბედისწერის“, „ღმერთისა და განგების“ ჩარევა, ვინაიდან თავისთავად ეს „ავანტიურული დრო“ დგება მას შემდეგ, რაც ნორმალური, რეალური, კანონზომიერი დროის მდინარეებში ხდება უეცარი გარღვევა და სრულიად ბუნებრივი მოვლენები მოულოდნელ და გაუთვალისწინებელ სახეს იღებს. ასე რომ, გმირის გარემომცველი სივრცე უჩვეულო და მიმზიდველ სამყაროდ გარდაიქმნება, მაშინ როდესაც თავად ეს „საოცარი“ და არაბუნებრივი სრულიად ჩვეულებრივად და კანონზომიერად წარმოგვიდგება (1,81). (ზემოთქმულის მაგალითად გამოდგება, თუნდაც, ფატმანის გრძნეული მონის მიერ ტანზე მოლის წამოსხმის, უეცარი გაუჩინარებისა და ქაჯეთის ციხეში წამიერად შეღწევის ფაქტი.) ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ამ რომანებში „შემთხვევა“ პერსონიფიცირებულია ან მეორეხარისხოვანი პერსონაჟების ან კეთილი და ბოროტი ძალების (ფერიების, ჯადოქრების, გნომების, დევების) სახეებში, რომელიც „ჩასაფრებულია“ დევთა გამოქცაბულში, უღრან ტბებში ან მოჯადოებულ ციხესიმაგრეებში. უმრავლეს შემთხვევაში ეს განსაცდელი გმირის მიერ უბედურებად ან კატასტროფად კი არ აღიქმება, არამედ უჩვეულო თავგადასავლად, რომელიც საინტერესოა არა მარტო მკითხველის, არამედ თავად გმირისთვისაც. ასე რომ, ავანტიურა, ისევე როგორც „ავანტიურული დრო“, სრულიად ახლებური იერსახით წარმოგვიდგება, რომელიც სავსებით შეესაბამება იმ სამყაროს, რომლის ფარგლებშიც იგი მიედინება (1,82). ასე, მაგალითად, ავთანდილი, რომელსაც დათქმული ვადის ამოწურვამდე ორიოდე თვე აქვს დარჩენილი, სრულიად მოულოდნელად გადაეყრება სამ ხატაელ ძმას და უცხო მოყმის კვალს მიაგნებს; ფრიდონი, ასევე, შემთხვევით უყვება ტარიელს ნესტან-დარეჯანის ნახვის ამბავს; ავთანდილი ფატმანისგან მოისმენს ტარიელის დაკარგული სატრფოს თავგადასავალს და ა.შ. როგორც ვხედავთ, „ვეფხისტყაოსანში“ ე.წ. „fantasy“-ს (ზღაპრულ-ფანტასტიკური ელემენტების) ხვედრითი წილი ერთობ მცირეა, მაშინ როცა კრეტიენ დე ტრუას რომანებში სიუჟეტის განვითარება, ძირითადად, სწორედ ამ ფაქტორზეა

დამყარებული (ივენი მეფე არტურის კარზე გამართული ნადიმისას მოისმენს ჯადოსნური წყაროს ამბავს, რომელიც, საბოლოოდ, თავისი მომავალი მეუღლის სასახლემდე (ანუ მისი მიწიერი ცხოვრების იდეალამდე) მიიყვანს; სიყვარულისგან გაშმაგებულ, გონდაკარგულ ივენს უსიერ ტემში შემთხვევით გადაეყრება ქალბატონი ნურისონი და ფერია მორგანას მალამოთი განკურნავს; თავისი დაუსრულებელი ხეტიალისას რაინდი გარდაუვალი სიკვდილისგან იხსნის ლომს, რომელიც მომავალში მისი ერთგული თანამგზავრი და დამხმარე გახდება; ფათერაკთა მაძიებელი ერეკი შემთხვევით მიადგება გადარიბებული აზნაურის სახლს, რომელიც მისი მომავალი მეუღლის, ენიდას მამის ციხესიმაგრე აღმოჩნდება; გმირი კეთილშობილი რაინდის სახელს საბოლოოდ დაიმკვიდრებს ჟოე დე ლა ჩორტ-ის ეპიზოდში მიღწეული წარმატების შედეგად; ლანსელოტი გზად გადააწყდება ურმის კოფოზე წამოსკუპულ ჯუჯას, რომლის უცნაური პირობაც მთლიანად ცვლის რაინდის შემდგომ ბედს; კლიჟესს პირველი დანახვისთანავე შეუყვარდება გერმანიის იმპერატორის ქალიშვილი, რომელიც მისი ბიძის საცოლეს; გრაალის ძებნაში პერსევალი შემთხვევით მეფე-მეზადურის სასახლეში აღმოჩნდება და საკუთარი თვალით იხილავს გრაალს, მაგრამ გადაჭარბებული თავმდაბლობის გამო კვლავ მრავალწლიანი ხეტიალისთვის „გაწირავს თავს“.

ისიც აღსანიშნავია, რომ რაინდულ რომანებში თავად დროც, გარკვეულწილად, უჩვეულო და საოცარია. ხდება დროის ზღაპრული ჰიპერბოლიზირება: იწელება საათები, იკუმშება დღეები და წამები, თითქოს „საუცხოო“, „მომაჯადოებელი“ ატმოსფერო, რომლითაც გაჟღენთილია ამ რომანების სივრცე, ლიტერატურულ დროზეც ახდენს გავლენას (1,83). მისით მანიპულირება ხდება მწერლის ფანტაზიისა და უნარის შესაბამისად, ნაწარმოების კომპოზიციური და მხატვრული ქსოვილის თავისებურებათა გათვალისწინებით.

თუ ერთ შემთხვევაში დრო „შეკუმშულია“ და ძალზე სწრაფი ტემპით „მიედინება“ (უცხო მოყმის კვალის ძიებაში უეცრად გაირბენს თინათინის მიერ ავთანდილისთვის განსაზღვრული სამი წელი; რაინდულ ტურნირებსა და ორთაბრძოლებში გართული ივენი ვერც კი შეამჩნევს, ისე გავა მეუღლის მიერ მისთვის დაწესებული ვადა - ერთი წელი; ლანსელოტისათვის, რომელიც დიდი ხანია ელის თავისი წრფელი სიყვარულის ჯილდოს, საოცნებო ღამე ძალზე სწრაფად თენდება), სამაგიეროდ, იდეალის მისაწვდომად აუცილებელი ხეტიალის, ძიების პროცესი, რაც რომანის სიუჟეტის არსებით ნაწილს წარმოადგენს, საკმაოდ ხანგრძლივ დროშია „გაწელილი“ (ავთანდილის მიერ ნესტანის კვალის ძიება; ერეკის ხეტიალი რაინდული სახელის აღსადგენად; ივენისა და ლომის თავგადასავლები; ლანსელოტის დაუსრულებელი ორთაბრძოლები გინევრას გასათავისუფლებლად და მისი მრავალგზისი ტყვეობა; პერსევალის ხანგრძლივი მოგზაურობა ერთხელ უკვე მიკვლეული და დაკარგული გრაალის ხელახლა

მოსაპოვებლად), რომელსაც თანდათანობით რომანის ლოგიკურ დასასრულამდე მიჰყავს მკითხველი.

ჯადოსნური ზღაპრის დარად, რომელიც უეჭველად ბოროტების დათრგუნვით უნდა დასრულდეს, რაინდული რომანების ფინალიც ბოროტ საწყისზე კეთილის გამარჯვების მაუწყებელ საზეიმო აკორდად გაჟღერდება. ჩერდება „ავანტიურული დროის“ წამზომი, ვინაიდან ამიერიდან აღარც თავად ავანტიურის საჭიროება არსებობს. გმირების წინაშე აღმართული ყველა ბარიერი უკვე დიდი ხანია გადალახულია, ყველა წინააღმდეგობა - დამღეული, ყველა კონფლიქტი - გადაჭრილი. მიუხედავად იმისა, რომ რომანის სიუჟეტის საწყისი წერტილიდან საბოლოომდე მრავალმა წუთმა, დღემ თუ წელმა განვლო, „ჯადოსნურ დროს“ არავითარი ნეგატიური კვალი არ დაუმჩნევია გმირი რაინდებისთვის - ისინი უბრუნდებიან მოქმედების საწყის წერტილს კვლავინდებურად ჭაბუკნი, „თვალად ტურფანი“, მორალურად სრულყოფილნი და სრულქმნილნი, რათა თავიანთ „უფურცვნელ“ სატრფოებთან ერთად მშვიდად მიჰყვნენ დროის მდინარეებს და როცა „საზღვრის“ გადალახვის ჟამი დადგება, პირნათელნი შეუერთდნენ მარადისობას, რომელსაც არც დროის და არც სივრცის ფარგლები არ გააჩნია.

დამოწმებული ლიტერატურა: 1. Бахтин М; Эпос и Роман, Санкт Петербург, 2000.

2. Гуревич А; Категории средневековой культуры, Москва, 1984.

3. Maddox D; The Arthurian Romances of Chretien de Troyes, Once and Future Fictions, Cambridge University Press, 1991.

4. Мелетинский Е; Средневековый Роман; Москва, 1983.

---

1. ტექსტს ყველა შემთხვევაში ვიმოწმებთ „ვეფხისტყაოსნის“ საიუბილეო გამოცემის მიხედვით. სარედაქციო კოლეგია: ირაკლი აბაშიძე, ალექსანდრე ბარამიძე, პავლე ინგოროყვა, აკაკი შანიძე, გიორგი წერეთელი, თბილისი, 1966.